

УДК 821.111(73)

Траццяк Зоя Іванаўна

доктар філалагічных навук, дацэнт,
прафесар кафедры сусветнай літаратуры
і замежных моў

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Еўфрасінні Полацкай
г. Полацк, Беларусь

Zoya Tratsiak

Habilitated Doctor of Philology,
Associate Professor, Professor
of the Department of World Literature
and Foreign Languages
Euphrosyne Polotskaya State University
of Polotsk
Polotsk, Belarus
zoya.tretyak@rambler.ru

**«ПЕРШАЯ СУСВЕТНАЯ ВАЙНА Ё АМЕРЫКАНСКАЙ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ:
АНТАЛОГІЯ МАЛОЙ ПРОЗЫ» ЯК ПРЫКЛАД КАМПЛЕМЕНТАРНАГА
ІДЭЙНА-ТЭМАТЫЧНАГА АДЗІНСТВА**

Артыкул працягвае шэраг прац аўтара, прысвечаных анталогіі як літаратурна-мастацкаму сродку мемарыялізацыі падзей 1914–1918 гг. Выданне «Першая сусветная вайна ў амерыканскай мастацкай літаратуры: анталогія малой прозы» (2014) – калекцыя з 26 аповедаў, якія, паводле задумы ўкладальнікаў, утвараюць ідэйна-тэматычнае камплементарнае адзінства, падпарадкаванае мэце паглыблення ведаў у чытача-сучасніка пра ўзброены канфлікт, які закрануў сацыяльнае жыццё ЗША, але на працягу ХХ ст. не атрымаў сістэмнай інтэрпрэтацыі і маштабнай сімвалічнай рэканструкцыі ў калектыўнай памяці.

К л ю ч а в ы я с л о в ы: амерыканская літаратура; Першая сусветная вайна; анталогія; камплементарнасць; сюжэт.

**WORLD WAR I IN AMERICAN FICTION:
AN ANTHOLOGY OF SHORT STORIES
AS AN EXAMPLE OF COMPLEMENTARY IDEO-THEMATIC UNITY**

The article continues a series of the author's works dedicated to the anthology as a literary and artistic means of commemorating the events of 1914–1918. *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories* (2014) is a collection of 26 pieces of prose that, according to the compilers' plan, form an ideological and thematic complementary unity, subordinated to the aim of deepening the contemporary readers' knowledge of the armed conflict, which affected the US social life, but during the 20th century did not receive a systematic interpretation and a large-scale symbolic reconstruction in the collective memory.

К e y w o r d s: American literature; World War I; anthology; complementarity; plot.

У грамадскім жыцці ЗША Першая сусветная вайна атрымала статус «забытага» ўзброенага канфлікту. Дадзеная акалічнасць вызначыла спецыфіку асэнсавання амерыканцамі-сучаснікамі падзей 1914–1918 гг. і іх мемарыялізацыі наступнымі пакаленнямі. Творчасць амерыканскіх пісьменнікаў адыгрывае адмысловую ролю ў захаванні ведаў пра ўдзел экспедыцыйнага корпуса ЗША ў баявых аперацыях у Еўропе, вяртанне вайскоўцаў на радзіму і іх спробы камунікаваць з грамадствам, якое засталася ў баку ад большасці наступстваў вайны. Выбітная роля прозы, паэзіі і драматургіі

відавочная: «калі Першая сусветная сышла з актуалій жывой памяці, сродкі захавання напаміну пра яе, акрамя кантактаў з непасрэднымі відавочцамі, становяцца ўсё больш важкімі для фармавання ў масавай свядомасці сучаснага вобраза той вайны»¹ (when the First World War is moving out of living memory, mechanisms other than interaction with eyewitnesses become increasingly important in shaping popular understanding of the war) [1, p. 187].

Амерыканская проза пра Першую сусветную асацыюецца з раманамі Дж. Дос Пасаса «Тры салдаты», У. Фолкнера «Салдацкая ўзнагарода», Э. Хемінгуэя «Бывай, зброя!». На мяжы XX–XXI стст. адраділася цікавасць да кніг «Праз жыта» Т. Бойда, «Шляхі славы» Х. Коба, «Рота К» У. Марча, «Плюмз» Л. Столінгса. Паралельна фарміруецца канон малой прозы, прэзентаваны не толькі спадчынай Э. Хемінгуэя («Салдацкі дом», «На чужыне», «Якімі вы не будзеце») ці У. Фолкнера («Перамога», «Расколіна», «Кругом»). «Першая сусветная вайна ў амерыканскай мастацкай літаратуры: анталогія малой прозы» (*World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*, 2014) – крыніца, што рэканструюе абрысы нацыянальнага апавядання, прысвечанага 1914–1918 гг. Яе ўкладальнікі ўступаюць у дыстанцыйны дыялог з папярэднікамі, якія рыхтавалі да друку падобныя выданні. Н. Бургер ва ўводзінах да кнігі «Кароткае чаканне наступнага цягніка. Анталогія ваенных апавяданняў амерыканскіх аўтараў» падкрэсліў, што непрацяглы ўдзел ЗША ў Першай сусветнай адбіўся на невялікай колькасці твораў малой аповедавай формы, якія ўвасобілі тую вайну [2, p. 6]. Таму чытачу прапанаваны толькі «Перамога» У. Фолкнера і «На чужыне» Э. Хемінгуэя.

Укладальнікі анталогіі 2014 г., дзе змешчаны 26 апавяданняў, засяродзіліся на творах на той час мала вядомых чытацкай аўдыторыі (Э. С. Ханцінг «Грэшная душа», Дж. Л. Стаут «Прах», Х. Ален «Прага крыві», К. МакКэй «Вяртанне салдата»). Яе папярэднія чаканні не спраўдзіліся, бо ў кнізе адсутнічае нават знакамёты хемінгуэўскі твор «Салдацкі дом». Згаданае апавяданне не адпавядала канцэпцыі выдання, бо разглядала не столькі вайну, колькі грамадства ЗША, якое не мела выразнаакрэсленай калектыўнай памяці пра ўзброены канфлікт, што радыкальна трансфармаваў светапогляд галоўнага героя [3, p. 24]. У анталогіі прапанаваны «прыклады малой прозы, прысвечаныя Першай сусветнай, проціпастаўлены творы найвышэйшага мадэрнісцкага гатунку і аповеды, змадэляваныя ў рэчышчы ранейшай літаратурнай традыцыі, пададзены ўзоры, роўныя спадчыне Ф. С. Фіццжэральда і К. Э. Портэр, і сацыяльна-выкрывальныя апавяданні літаратараў больш сціплага таленту» (a sampling of World War I short fiction in its full range, juxtaposing works of high modernism with those cast in earlier literary idioms, masterpieces by the like of F. Scott Fitzgerald and Katherine Ann Porter with culturally revealing works by writers with more modest talents) [3, p. 3].

¹ Тут і далей пераклад наш.

Канцэпцыя выдання выклікала заўвагі літаратуразнаўцаў. В. Арнальд у рэцэнзіі на анталогію адзначыў: «нягледзячы на тое, што кожны твор мае ўласныя дадатныя рысы, канчатковаму варыянту кнігі бракуе завершанасці: перашкаджаюць слабейшыя гісторыі, якія гучаць досыць двухсэнсоўна» (while each composition has merit in its own right, the final product is left hindered by certain weaker stories with ambiguous motif) [4, p. 180]. Тым не менш, кніга «Першая сусветная вайна ў амерыканскай мастацкай літаратуры» праілюстравала, што для народжаных у ЗША твораў «канцэптуальныя мастацкія пытанні ўлучаны ў разгляд класавых, расавых і гендарных праблем, пазначаных адметнай нацыянальнай ідэяй» (prominent issues include class, race, and gender, all of which are uniquely marked by national ideology) [5, p. 6].

Анталогія ілюструе вектар сучаснага навуковага асэнсавання спадчыны пісьменнікаў ЗША (працы А. Келі [6], Д. Рэні [7], Дж. Хейтак [8]): ставіць пад сумнеў вядучую ролю твораў за аўтарствам пісьменнікаў-камбатантаў у параўнанні з набыткамі аўтараў-цывільных; ілюструе ідэйную еднасць большасці папулярнай літаратуры, народжанай у тыле, з прапагандысцкім дыскурсам; звяртаецца да досведу амерыканскіх пісьменніц; акцэнтуюе ўвагу на малой прозе, створанай афраамерыканцамі. Сабраныя творы сведчаць, што «калектыўная памяць пра Вялікую вайну раздробленая, яна распалася на розныя канкуруючыя версіі мінулага» (collective memory of the Great War fractured, breaking into distinct and competing versions of the past) [3, p. 11]. Аднак існуе шэраг прааналізаваных ніжэй мастацкіх асаблівасцей, што дазваляюць успрымаць кнігу «Першая сусветная вайна ў амерыканскай мастацкай літаратуры» як скрупулёзна выбудаванае камплементарнае змястоўнае адзінства, дзе прысутнічае скразны «сюжэт», адпаведны светапоглядным устаноўкам укладальнікаў.

У якасці запева выступае твор В. Кэзэр «Цёзка», прысвечаны памяці пра Грамадзянскую вайну ў ЗША. Укладальнікі праводзяць паралелі паміж апавядальнікам, які актуалізуе падзеі мінулага і ўсведамляе іх павязь з уласным лёсам, і тым сучаснікам, хто на пачатку XXI ст. углядаецца ў абрысы перажытага, рамантызуючы яго. Патрэба ў ідэалізацыі робіцца збытковай пасля знаёмства з апавяданнямі Р. Х. Дэвіса «Чалавек, у якога было ўсё» і У. Марча «У тыл». Галоўны герой твора Р. Х. Дэвіса, які добраахвотнікам пайшоў у брытанскі медыцынскі атрад, прыгадаў: «не дам веры, што ёсць хаця б нешта, чаго я не бачыў <...> як ішлі ў рукапашную прымкнуўшы штыхі, кідалі гранаты, забівалі прыкладам вінтоўкі. Бачыў, як салдаты, уклечыўшы ў брудзе, спрабавалі задушыць адзін аднаго, як яны біліся голымі рукамі. Я паспеў пабачыць усе лятальныя апараты, бомбы, снарады, атрутныя рэчывы, усе раны. Бачыў, як за дваццаць хвілін цэлая вёска ператварылася ў друз; у Сербіі бачыў жанчын, што загінулі ад холаду, целы памерлых ад голаду; у Бельгіі бачыў мужчынскія парэшткі, якія гайдаліся на дрэвах» (I don't believe there's any kind of fighting I haven't seen <...> hand-to-hand fighting with bayonets, grenades, gun butts. I've seen 'em on

their knees in the mud choking each other, beating each other with their bare fists. I've seen every kind of airship, bomb, shell, poison gas, every kind of wound. Seen whole villages turned into a brickyard in twenty minutes; in Servia seen bodies of women frozen to death, bodies starved to death, seen men in Belgium swinging from trees) [9, p. 42]. Апакаліптычныя малюнкi, скандэнсаваныя да безэмацыйнага пераліку дэталей, кожная з якіх магла «разгарнуцца» да самастойнага эпізоду ў аповедавай канве, ілюстравалі катастрафізм часу, змушалі дыстанцыявацца ад апалогіі ці рамантызацыі вайны. Не менш жудасна гучаць урыўкі з апавядання У. Марча, дзе з уласцівым аўтару натуралізмам апісаны наступствы баявых дзеянняў: «паабапал акупаў ляжалі абгарэлыя рэшткі гаю. Шмат дрэў, выварачаных з каранем падчас мінулых артылерыйскіх дуэляў, ляжала на зямлі; іншыя, з адмерлымі галінамі, што цягнуліся ад галоўнага ствала, раскалоліся падчас абстрэлу або зламаліся да паловы; але некалькі дрэў, мёртвыя і чорныя, стаялі ў полі» (On either side were the charred remnants of a grove of trees. Many of the trees had been uprooted in past barrages and lay flat on the ground; many, with dead limbs trailing the parent stem, had split asunder in the shelling, or snapped halfway up their trunk, but a few of the trees, sapless and black, stood upright in the field) [10, p. 281]. У. Марч, які добра ведаў пра якасці атрутных рэчываў, прыгадаў: «тэрыторыю вакол Вердэна абстрэльвалі так, што зямля набрыняла газамі. Капаць схованкі ад снарадаў небяспечна, <...> бо можна атруціцца, перш чым зразумееш, што адбылося» (the terrain around Verdun had been shelled so many times that the ground was full of old gas. It was dangerous to dig in shell holes <...> because a man could be gassed before he knew what was happening to him) [10, p. 282].

Апакаліптычныя матывы прысутныя і ў апавяданні Ф. К. Джонсан «Чалавек, які выглядаў надзвычай дзіўна». Калі ў папярэдніх творах адчуванне таго, што рэчаіснасць ператварылася ў фантасмагорыю, звязана з момантамі, дзе еўрапейскі жыццяпіс герояў удакладнены дэталямі фронтавога побыту, то ў апавяданні Ф. К. Джонсан падобны эфект дасягнуты дзякуючы «параду» інвалідаў. З вайны «вярнуліся не ўсе, і тыя, што прыйшлі дадому, былі дашчэнт знявечаныя. У аднаго засталася толькі частка твару, і яму давялося апрануць размаляваную бляшаную маску <...> У другога было дзве нагі, але не было рук, а ў трэцяга – дзве рукі, але ён быў без ног. Быў і той, на каго ледзь магла зірнуць уласная маці: у яго выпалілі вочы <...> У яшчэ аднаго не было ні рук, ні ног <...> і дзень пры дні ён ляжаў у калысцы, як сапраўднае немаўля. Быў даволі стары чалавек, які не мог дыхаць ні ўдзень, ні ўначы, бо наглытаўся атрутных газаў; і другі, зусім хлопчык, яго трэсла ад кантузіі як лісце на моцным ветры» (only a few returned, and these few were crippled and disfigured in various ways. One young man had only part of a face, and had to wear a painted tin mask <...> Another had two legs but no arms, and another two arms but no legs. One man could scarcely be looked at by his own mother, having had his eyes burned out of his head <...>

One had neither arms nor legs <...> and lay day in a cradle like a baby. And there was a quite old man who strangled night and day from having sucked in poison-gas; and another, a mere boy, who shook, like a leaf in a high wind, from shell-shock) [11, p. 48–49].

Адчуванне абсурду набывала новыя адценні, калі чытач пераносіўся ў Нью-Йорк часоў мабілізацыі. У апавяданні Э. Фербер «На сто адсоткаў» прапанаваны свой «парад» на Манхэттане: «у лістападзе Пятая авеню заззяла формай, здавалася, што трэць з тых, хто яе апрануў, быў ў спадніцы <...> Яна атрымала званне камандзіра, у яе ў падначаленні былі жанчыны-капітаны і лейтэнанты ды дзяўчаты-работніцы; а яе сіняя форма <...> так і рыпела рамянямі ды звінела спражкамi» (November saw Fifth Avenue a-glitter with uniforms, and one third of them seemed petticoated <...> She bore the title of Commandant with feminine captains, lieutenants, and girl workers under her; and her blue uniform <...> was so a-jingle with straps, buckles) [12, p. 56]. Выключнае паводле прыгажосці відовішча дысанавала з іншымі прапанаванымі ў анталогіі малюнкамі вайны, якія пісьменніца-прапагандыстка спрабавала закасаваць вытанчаным словам пра элегантныя ўборы і галантныя паводзіны. «Далікатны» аповед пра вайну, адрасаваны выкшталцонаму чытачу, займае думкі гераіні твора Э. Уортан «Пішучы гісторыю пра вайну», бо рэдактар параіў ёй стварыць «натхняльны аповед <...> вядома, крыху сентыментальны, але не трэба нічога, што магло б прыгнятаць ці бянтэжыць <...> Трагедыя са шчаслівым фіналам» (a rousing story <...> a dash of sentiment of course, but nothing to depress or discourage <...> A tragedy with a happy ending) [13, p. 97]. Персанаж церпіць фіяска, бо перабольшвае ўласныя літаратурныя здольнасці і не знаходзіць сюжэта, які б адпавядаў настолькі спецыфічным запатрабаванням. Дыяметральна іншай рэакцыяй на грамадскую атмасферу ў ЗША часоў вайны выступае апавяданне Э. С. Ханцінг «Грэшная душа». Аўтар занатоўвае акалічнасці, што змусілі Генры Шульца пратэставаць супраць напышлівага пасмяротнага ўганаравання сына. Галоўны герой, этнічны немец, імкнуўся быць узорным грамадзянінам ЗША, але заўчасная пагібель яго дзіцяці знішчыла патрыятычныя пачуцці. У стане блізкім да вар'яцтва ў дзень пахавання ён «сцягнуў з труны вялізны сцяг, растаптаў і выкінуў яго» (he tore the great flag from the coffin and trampled it and threw it away) [14, p. 171].

Добрапрыстойная публіка, кшталту апісанай Э. Фербер, адчувала кагнітыўны дысананс, пазнаёміўшыся з гісторыяй суайчынніка, які дазволіў сабе паставіць пад сумнеў вартасць нацыянальнай палітыкі. Не меншае ўзрушэнне апаноўвала людзей такога кшталту, калі мастакі слова заглыбляліся ў расавыя пытанні ці крытыкавалі грамадскае ўпарадкаванне і арганізацыю армейскага жыцця. К. МакКэй у творы «Вяртанне салдата» разважаў пра пасляваенны лёс афраамерыканцаў, вайсковая служба якіх засталася незаўважанай на радзіме. Пісьменнік не пагаджаўся з меркаваннямі, што дома «неграм яшчэ хапае працы, не трэба выпінацца, нават калі быў у Францыі, і там да

цябе ставіліся як да белага чалавека» (There is still plenty of work for niggers and no putting on airs, even if he was in France, and they treated him just like a white man) [15, p. 194].

У апавяданні Э. В. Спрынгса разглядаюцца праблемы экспедыцыйнага корпуса, вымушанага інтэграваць у свае шэрагі суграмадзян, якія набылі ваенны вопыт у вайсковых адзінках іншых краін да абвяшчэння вайны Германіі. У творы прыгаданы лёс пілотаў, якія рызыкавалі жыццём пад час паветраных баталій, але ў новых рэаліях, не беручы пад увагу іх вопыт і стан здароўя, «нейкі бліскучы штабны афіцэр вырашыў, што, паколькі самалётаў для іх усё роўна не знойдзецца, то ім пільна патрэбна заняцца страявой падрыхтоўкай. Калі б гэты занятак не знясільваў фізічна, сама сітуацыя падалася б камічнай» (some brilliant staff officer decided that since there were no planes for us to fly, we ought to learn some infantry drill. If this had not been so strenuous it might have been funny) [16, p. 221]. Яшчэ адной праблемай амерыканскага войска была адаптацыя да ваеннага ці франтавога жыцця тых, хто свядома дыстанцыяваўся ад грамадска-палітычных праблем сучаснасці. В. Дэлі («Радавы Волкер пайшоў у патруль») апавядае пра персанажа, які «не ведаў, у чым справа. І не рабіў з гэтага ніякага сакрэту. Для яго вайна – справа іншых» (did not know what it was all about. He made no secret of that. To him, the war was somebody's else business) [17, p. 270].

Непаразуменне ўзнікала і тады, калі добрапрыстойны чытач-амерыканец звяртаўся да ўзору малой прозы Л. Столінгса («Вялікі парад»), у прыватнасці да заспакаяльна-эўфемічнага эпизоду, прысвечанага пахавальнай камандзе. Яна «цудоўна ставілася да забітых; зносіла іх падалей з вачэй да надыходу раніцы, накідала лёгкае земляное покрыва на іх знясіленыя твары, цыравала “вытканае” там, дзе снарады апаганілі пахкі вясновы суглінак» (was wonderful about the dead; put the out of sight before morning, threw light mantles of earth over their drained faces, replenished mantles of other nights where desecrating shells had churned the light, odorous loam of spring) [18, p. 175]. Вытанчаная чытацкая аўдыторыя не магла вытрымаць нават дэталю, далёкіх ад сапраўднага натуралізму вайны. У яе вачах апавяданне Х. Алена «Прага крыві», прысвечанае перараджэнню цнатліва-наіўнага хлопца ў крывавага забойцу, выглядала як літаратурная правакацыя. Аўтар падкрэсліў, што працэс «загартоўкі» Вірджына распачаўся ў падрыхтоўчым лагеры на радзіме, яго кульмінацыя супала з эпизодам, калі таварыш падбухторыў яго ўзяць серп і адрэзаць галаву немцу-вартавому: «усё адбылося занадта проста. Вільям Генры толькі падняўся на ногі, зрабіў крок і добра замахнуўся ў яго за спінай. Колькі імгненняў немец яшчэ быў на нагах, а маленькі струменьчык крыві бег у яго па шыі. Потым ён паваліўся на зямлю» (It had all been quite simple. William Henry had merely risen, taken one step, and made a tremendous swing at the sentry from behind. The German stood for an instant, a little fountain coming out of his neck. Then he sat down with a crash) [19, p. 373].

Заклучным у анталогіі пададзена апавяданне Р. Броцігана «Аэраплан часоў Першай сусветнай з Лос Анджэлеса», дзе вайна пачатку ХХ ст. паўстае як эпізод з багатага на падзеі жыцця персанажа, пададзены нароўні з фрагментамі, прысвечанымі, напрыклад, пасляваеннаму росквіту амерыканскай эканомікі, Вялікай дэпрэсіі і г. д. Апавядальнік абірае ролю храніста: належачы да іншага пакалення, ён фіксуе значныя моманты чужой біяграфіі, якія далёка выходзяць за межы яго ўласнага досведу і таму падаюцца без моцных эмоцый. Такім чынам, у анталогіі ўтвараецца адмысловая «рамка»: і першы, і апошні элемент дадзенай сістэмы скіроўваюць чытача да роздумаў пра ўласную далучанасць да непарыўнай плыні гісторыі.

Галоўным «героем» выдання «Першая сусветная вайна ў амерыканскай мастацкай літаратуры: анталогія малой прозы» паўстае гістарычная памяць. Укладальнікі пацвярджаюць прынцыповую немагчымасць звесці яе да шэрагу стэрэатыпаў, якія памылкова асацыююць амерыканскі досвед гэтага канфлікта з нечым маргінальным, малацікавым і для сучаснікаў падзей 1914–1918 гг., і для іх нашчадкаў. Выданне ілюструе рознаскіраванасць вектараў асэнсавання ваеннай тэматыкі ў малой прозе пісьменнікаў ЗША, якія разгледзелі ўзброены канфлікт з розных пазіцый: камбатанта, цывільнага, шараговага жыхара тыла (спажыўца плёну працы прапаганды). Укладальнікі прытрымліваюцца меркавання, паводле якога анталогія паўстае як поліфанічная сістэма, дзе аднолькава значнымі ўспрымаюцца ўсе камплементарныя элементы (незалежна ад расавай ці гендарнай прыналежнасці творцаў, іх пацыфісцкай ці мілітарысцкай пазіцыі, працу ў рэчышчы мадэрнісцкага эксперыменту ці актуалізацыю набыткаў крытычнага рэалізму ў абноўленай літаратурна-мастацкай сітуацыі першай паловы ХХ ст.). Нягледзячы на тое, што анталогія складаецца з 26 самастойных апавяданняў, у выданні прысутнічае адмысловы скразны «сюжэт»: разважанні відавочцаў і сучаснікаў Першай сусветнай вайны ствараюць малюнак эпохі, якая ўсё больш аддаляецца ў часе ад шараговага чытача, але ён атрымлівае магчымасць рэканструяваць яе сапраўдныя абрысы.

ЛІТАРАТУРА

1. *Einhaus, A.-M.* Cultural Memory, Teaching and Contemporary Writing about the First World War / A.-M. Einhaus // *Literature and History*. – 2016. – Vol. 25 (2). – P. 187–204.
2. *Burger, K.* Introduction / K. Burger // *A Short Wait Between Trains. An Anthology of War Short Stories by American Writers*. – New York : Laurel Dell Publishing, 1991. – P. 1–11.
3. *Emmert, S.* Introduction / S. Emmert, S. Trout // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 1–26.
4. *Arnold, W.* [Review] / W. Arnold. – *American Studies*. – 2015. – Vol. 54, № 1. – P. 179–180. – Review: *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – 412 p.

5. *Haytock, J.* At Home, at War. Domesticity and World War I in American Literature / J. Haytock. – Ohio : The Ohio State University Press, 2003. – 145 p.
6. *Kelly, A.* Over There: Rethinking American First World War Literature and Culture – Introduction / A. Kelly // *First World War Studies*. – 2021. – Vol. 12, № 3. – P. 183–201.
7. *Rennie, D. A.* The Health of the Field: American World War I Literary Studies at the Centenary / D. A. Rennie // *American Studies*. – 2019. – № 58 (2). – P. 47–53.
8. *Haytock, J.* The Routledge Introduction to American War Literature / J. Haytock. – New York : Routledge, 2018. – 196 p.
9. *Davis, R. H.* The Man Who Had Everything / R. H. Davis // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 38–47.
10. *March, W.* To the Rear / W. March // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 280–289.
11. *Johnson, F. K.* The Strange-Looking Man / F. K. Johnson // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 48–51.
12. *Ferber, E.* One Hundred Per Cent / E. Ferber // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 52–69.
13. *Wharton, E.* Writing a War Story / E. Wharton // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 96–107.
14. *Hunting, E. S.* The Soul That Sinneth / E. S. Hunting // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 168–173.
15. *McKay, C.* The Soldier's Return / C. McKay // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 190–194.
16. *Springs, E. W.* Big Eyes and Little Mouth / E. W. Springs // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 208–228.
17. *Daly, V.* Private Walker Goes Patrolling / V. Daly // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 270–278.
18. *Stallings, L.* The Big Parade / L. Stallings // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 174–180.
19. *Allen, H.* Blood Lust / H. Allen // *World War I in American Fiction: An Anthology of Short Stories*. – Kent, Ohio : The Kent University Press, 2014. – P. 355–376.

Поступила в редакцию 08.01.2026